

Soul Brother

- Lelkek testvéri hálózatai -

Pankucsi Márta

Ma már közismert tény, hogy a Magyarországon élő emberek rossz egészségi állapotának hátterében a lelki egészség problémái rejlenek. Általánosan elfogadott megállapítás az is, hogy az egyéni lelki bajok hátterében társas kapcsolataink hiányosságai, zavarai állnak, másként fogalmazva: a társadalom működésének negatív folyamatai húzódnak meg.

Az 1990-es évek Magyarországon, a rendszerváltás utáni időszakban ezek a felismerések újak, nagy jelentőségűek voltak. Az e felismeréseken alapuló beavatkozási, fejlesztési program kidolgozása és megvalósítása a korszak egyik legjelentősebb társadalmi innovációja volt, vagy azzá válhatott volna. Még pontosabban azzá kellett volna válnia.

A testi bajok hátterében gyakran a lelkek elmagányosodása és ebből fakadó szenvedése állt és áll. A lelkek elmagányosítása, az emberi közösségek felszámolása és az újak létesítésének megakadályozása az államszocialista rendszer lényegéhez tartozott.

Különböző tudományok a maguk speciális aspektusaiból sok mindent elmondtak már a rendszerváltásról, valamint az államszocializmus és a fogyasztói társadalom lényegéről. Ritkán kapcsolódnak azonban össze ezek a szálak. Még ritkábban történik meg az elméleti megállapítások gyakorlati hasznosítása. Pedig a társadalomtudományi elemzések, vagy akár a filozófiai teóriák is hatékonyan segíthetnék a társadalmi bajok

orvoslását, a jó társadalmi gyakorlatok kialakítását, a sikeres társadalmi megújulást. Például a társadalmi rendszerek sajátosságainak társadalomelméleti elemzésére alapozható akár a települések, térségek, járások egészségügyi ellátórendszerének a kiépítése. Mire gondolhatunk?

Nagyon leegyszerűsítve arra, hogy ha a filozófiai teória absztrakt szintjén tudjuk, hogy egy adott rendszer lényege a benne élő emberek elmagányosodása, akkor ebből következően a rendszerváltás gyakorlati megvalósításának alapkövetelménye egy olyan egészségfejlesztő, mentálhigiénés hálózat kiépítése, működési feltételeinek biztosítása, melynek rendeltetése a kínzó és ártalmas magány leküzdése, az emberi kapcsolatok erősítésével a lelki egészség fejlesztése. Az egészségfejlesztő-mentálhigiénés hálózatot be lehet, sőt be kell építeni az egészségügyi ellátórendszer jogi, intézményi, finanszírozási struktúrájába.

Értelmezésem szerint Veér András és Benkő Zsuzsanna, néhány társukkal együtt, ezt álmodták meg, és ennek megvalósulását indították el, szervezték az 1990-es években.

Meggyőződésem szerint a mentálhigiénés szakma magyarországi meghonosítása, az egészségfejlesztő-mentálhigiénés hálózat országos kiépítése, az egészségfejlesztő-mentálhigiénés szakemberképzés elindítása, beépítése a magyar felsőoktatás rendszerébe, és a képzés országos hálózatának megszervezése, működtetése éppen azt a célt szolgálta, hogy az előző korszak legsúlyosabb hagyatékát képesek legyünk legyőzni, vagyis kitörjünk a magányosságból, létrehozzuk a lelkek együttműködésre irányuló, bizalmon alapuló testvéri hálózatát. Ez a rendszerváltás kulcskérdése volt és maradt.

A politikai rendszert, a gazdasági rendszert és a többi alrendszert viszonylag könnyű átalakítani. Sikerült a diktatúrát felszámolni és a demokráciát kiépíteni, sikerült a gazdaságban az állami redisztribúció helyett a piaci viszonyokat meghatározóvá tenni. Sok minden sikerült.

Tartok tőle, hogy az emberek mentalitását, egymáshoz való viszonyulását máig sem sikerült alapvetően megváltoztatni. A magányossággal szorosan összefüggő bizalmatlanság, szorongás ma is pusztítja egészségünket, és a közösségek hiányából fakadó együttműködésre képtelenség, szolidaritáshiány ma is akadályozza a gazdasági sikereket, a közélet tisztaságát, az egészséghez nélkülözhetetlen jó közérzetet.

Tudjuk, hogy a nagy lendülettel kiépített egészségfejlesztő-mentálhigiénés hálózat egy idő múltán, a feltételek hiánya miatt, nem tudott úgy meggyökeresedni, kivirágozni, ahogyan elindítói szerették volna, és ahogyan szükség lett volna rá.

Tudjuk, hogy nagy szükség lenne ma is egy ilyen kiterjedt és hatékonyan működő hálózatra. Érdeemes talán végig gondolni a társadalomelméleti hátterét annak, hogy miért volt akkor nagy szükség rá, és miért lenne ma nagy szükség a lelkek testvéri hálózatára, az ennek szerveződését elősegítő szakemberek hálózatára, az ehhez nélkülözhetetlen szervezeti feltételek biztosítására.

Lelkeink állapota a rendszerváltás idején

H. Arendt (1992) szerint a XX. században két totalitárius rendszer valósult meg. Az egyik a nemzeti szocializmus, a másik az államszocializmus. A totalitárius rendszerek közös lényegét, legfőbb magját H. Arendt nem az

erőszakapparátusok túltengésében, nem a tekintélyelvűségben, nem a hatalomgyakorlás kizárólagosságában, a vezér meghatározó szerepében, de nem is a haláltáborokban, nem Auschwitzban és a Gulagban látja.

Arendt szerint a totalitárius rendszerek legfőbb lényege, igazi gyökere a bennük élő emberek magányossá tétele. Totális uralmat nem lehet olyan emberek fölött gyakorolni, akik társulnak egymással, akik közösségekben élnek. Totális uralmat csak a magányossá és ezáltal teljesen kiszolgáltatottá tett emberek felett lehet gyakorolni.

A magány nem azonos az egyedülléttel. Igazán magányosnak tömegben érezhetjük magunkat. Magányos az az ember, aki úgy érzi, hogy nincs rá szükség, nem fontos senkinek, pótolható, helyettesíthető, nincs saját helye a világban. Mindig mindenben a legrosszabbra számít. Tipikus kérdése a: „minek?”, mentalitásának a jellemzője az: „úgyse sikerül, nem érdemes”.

A magánnyal szorosan összefügg a bizalmatlanság. Aki úgy érzi, hogy senkinek nem fontos, nem számít, egy idő múlva számára sem lesz fontos senki és semmi, még önmaga sem.

Fukuyama (2007) szerint a volt szocialista országok legsúlyosabb deficitje a bizalmi deficit. Az 1990-es évek elején azt prognosztizálta, hogy ezt lesz a legnehezebb leküzdeni és jóslata igaznak bizonyult. Fukuyama úgy találta, hogy korunk társadalmában a bizalomnak meghatározó szerepe van. Elemzései azt mutatták ki, hogy a gazdasági sikerességnek is a legfőbb meghatározója az emberek közötti bizalom erőssége.

Magyarországon a XX. században mindkét totalitárius rendszer megvalósult. A nemzeti szocializmus és az államszocializmus is kifejtette elmagányosító, közösségromboló hatását. A rendszerváltás idején egy

atomizálódott, megfélemlített, bizalmatlan társadalom próbált változtatni a helyzetén.

Hankiss Elemér (2004) az államszocializmus társadalmát újfeudális rendszerként írta le. Elemzései szerint a kommunista hatalomgyakorlás kiépítésnek első lépése a közösségek felszámolása volt. Az újfeudális szocializmus totalitárius rendszere a vertikális jellegű személyi függőségeken alapult. A fent lévők totális uralomgyakorlásához arra volt szükség, hogy az emberek tehetetlenül, láncra fűzve, kiszolgáltatottan és függőségben éljenek. Ezt az újfeudális láncot az „alkutyák” és „főkutyák” alá-fölérendeltsége képezte. Az infantilizált, közösségeiktől megfosztott egyének a legelemibb létfeltételekhez is csak patrónusok segítségével, korrupció útján juthattak. A jobb állás, a gyerek jobb óvodába, iskolába, egyetemre történő bekerülése, a lakáshoz jutás, a soron kívüli autó kiutalás, de akár a hiánycikknek számító banán, cavinton, műkristály csillár megszerzéséhez protekcióra volt szükség. A főkutyájától függő alkutya úgy próbált főkutyává válni, hogy saját alkutyákat igyekezett szerezni. Ennek a játszmának a során a főnökének kiszolgáltatott ügyintéző a hozzá folyamodó ügyfelekkel packázva próbált főkutyának tűnni, az ápolónő a beteget alacsonyította alkutyává „lebácsizva” „lenénizve” őt, ágytálazás helyett bepelenkázva, ellenkezés esetén lenyugtatózva. Főkutyáskodóvá vált a bolti eladó a vevővel szemben, a szolgáltató a szolgáltatást igénybevevő iránt, az autóbusz ajtaját a futó utas előtt az utolsó pillanatban bezáró és elinduló buszsofőr, a buktatást a hallgató megalázásával összekapcsoló oktató, és sorolhatnánk tovább.

De a magyar családok széthullásának, a házassági kedv hanyatlásának egyik lehetséges oka is az, hogy sokan a nap során

elszenvedett megaláztatásait otthon, a családban próbálták megtorolni, levezetni. A rendszer bűneiért legkevésbé felelős szeretteiknek törlesztettek, nekik akarták bebizonyítani, hogy ők is számítanak, és legalább otthon, a családban az van, amit ők akarnak. Sok családi tragédia, számtalan veszekedés, a gyermekek arcán csattanó pofonok háttérében az a feszültség állt, ami abból a kiszolgáltatottságból fakadt, hogy a főkutyáskodó főnököknek, hivatalnokoknak, eladóknak és buszsofőröknek nem lehetett ellentmondani. A magányos, kiszolgáltatott emberek társadalmi eredetű feszültségei, gondjai, keserűségük folyamatosan mérgezte lelkük egészségét, mely előbb-utóbb testi tünetekben, betegségekben is megmutatkozott. A szív és érrendszeri megbetegedésektől a daganatos betegségeken át az alkoholba, drogokba, öngyilkosságba menekülésig sok mindennek társadalmi okai vannak.

Az orvostudomány, a legjobb egészségügyi ellátórendszer sem tud fellépni a betegségek társadalmi okai ellen.

A rendszerváltás politikai, jogi, gazdasági intézkedései nem tudták automatikusan megváltoztatni a több évtizeden át mesterségesen kialakított és fenntartott helyzetet. Többé nem tiltották, sőt szorgalmazták a civil társadalom megszerveződését, a társas kapcsolatok felélénkülését, a közösségek szerveződését, működését.

Ám a magányos emberek továbbra is bizalmatlanul tekintettek társaikra, a hozzájuk hasonló helyzetűekre. Nem bíztak eléggé önmaguk erejében. Maradt az eddig bevált életrecept: keresni kell egy magasabb sorban lévő patrónust, személyes összeköttetést, egy lobbistát, aki majd segít a hasonló sorsukat kielőzni, kivételes bánásmódot elérni, aki beprotezsál jobb állásba, elintézi, hogy az én pályázatom legyen a sikeres,

az én gyerekem jusson be a legjobb helyre, én kapjam a legmagasabb összegű vissza nem térítendő támogatást. És mindezért persze fizetni kell a támogatómnak, a lobbistámnak. Ez a korrupció igazi melegágya. Ezt nem lehet felszámolni büntetőjogi eszközökkel. Amíg ez jellemzi az emberi kapcsolatokat, amíg ez tartja össze a társadalmat, ez a legfőbb kohéziós és integráló erő, addig a szolidaritás, a partneri kooperáció, a bizalom, az emberi méltóság, a pozitív identitás, az önbecsülés, a jó életminőség, az egészséges élet olyan vágyálmok, melyek megvalósulását mi magunk tesszük lehetetlenné. Boudon kifejezésével élve az a szörnyű perverz effektus következik be, hogy mindennapi cselekvéseinkkel folyamatosan olyan viszonyokat erősítünk meg, teremtünk újra, amelyek megakadályozzák hön áhított céljaink megvalósulását.

Pedig ma már nincs totalitárius rendszer, nincsenek Magyarországon állomásozó szovjet csapatok, nincs egypártrendszer, mégsem bízunk meg egymásban, nem hozunk létre közösségeket, nem működünk hatékonyan együtt egymással, sőt többnyire nem értjük egymást, nem tudunk megállapodásra jutni, konszenzust teremteni.

Magyarországon úgy történt meg a rendszerváltás, hogy a vágyott polgári demokrácia, a szabadság kis köreiből felépülő polgári társadalom helyett a fogyasztói társadalom, a tömegtársadalom világába léptünk.

A Magyarországon élő emberekkel elhitették, hogy a kapitalizmus az önzés társadalma, ahol csak az boldogul, aki könyörtelen a társaival szemben.

A magányossá tett, infantilizált, személyi függőségre, protekcióra, korrupcióra szocializált emberek úgy folytatták a rendszerváltás után életüket, ahogy addig éltek. Új főkutyákhoz szegődtek el, új patrónusoktól

várták a gondoskodást, a jogosulatlan előnyben részesítést. És az új főkutyák egy része folytatta elődei paternalista magatartását, személyi függőségben tartotta klienseit.

Maradt a magány, sokasodtak a lelki bajok és azok testi betegségeiben történő leképeződései. Hiába esett egyre több szó a civil társadalom megszerveződéséről, hiába született törvény a közhasznú szervezetekről, hiába alakult ki formálisan a non-profit szektor.

Hiába nőtt az alapítványok, egyesületek és hasonló szerveződések száma, ezek a pénzszerzést, egyes emberek jobb pozícióba kerülését, állami vagy piaci szervezetek áruháját jelentették, és a legritkább esetben voltak igazi közösségek.

Az emberek túlnyomó többsége nem is tudta, hogy valójában mitől szenved. Oly mértékben meghatározó szemponttá, kizárólagos mércévé vált a pénz, hogy minden emberi szenvedés, gond okát a pénz hiányában vélték megtalálni.

A magyar társadalom a rendszerváltás után mintegy észrevétlenül csúszott bele mindenestől a gazdaság egyetlen dimenziójába. Amíg az államszocializmus azzal kényszerítette az embereket az egydimenziós létezésre, hogy mindent bekebelezett, lenyelt a politika, addig a fogyasztói társadalom kizárólagos dimenziójává a gazdaság vált. Az emberekkel elhitették, hogy mindenki annyit ér amennyi pénze, vagyona van. Az élet kizárólagos dimenziójává a gazdasági boldogulás vált. Örömforrásnak a fogyasztás, a szerzés minősült.

Azonban a gazdasági siker nem valóságos piaci versenyben dőlt el, hanem privilégiumként, előjogként szerezték meg azokat a kiváltságosak, amíg a széles tömegek szinte esélytelenek voltak a tisztességes

teljesítmény útján történő előbbre jutásra, boldogulásra. Maradt a korrupció, a személyi összeköttetések meghatározó szerepe, a főkutya patrónusok támogatásán, kegyein múló szétosztása a sikereknek és a kudarcoknak.

Ilyen állapotban találta a magyar társadalmat a világon végig söprő válság.

Lelkeink állapota a világválság idején

Mára bebizonyosodott, hogy a válság, mely kezdetben pénzügyinek, gazdaságinak tűnt, sokkal mélyebb társadalmi, emberi válság. Recseg, ropog, düledezik körülöttünk a világ. Az alrendszerek működése akadozik, hatékonyságuk lecsökkent. Nemcsak az infláció növekedése és a GDP csökkenése, nemcsak a foglalkoztatási, munkanélküliségi, termelési és fogyasztási ráták, indexek, mutatók jelzik a bajt.

A válság behatolt mindennapi életünkbe, életvilágunkba is. A pánik betegségek, a depresszió, a pótszerek fogyasztásába menekülés, a függőségek, devianciák, családok széthullása, a megbetegedések tömegessé válása is értelmezhető válságtünetként.

Családok, emberek egyre növekvő köre jut olyan helyzetbe, hogy nem tudja eddigi életét folytatni, nem tud tovább úgy élni, ahogy eddig élt.

Tudjuk, hogy életünk megszokott rendjének, rutinjának megváltozása akkor is nehézséggel jár, ha a változás pozitív irányú. A magasabb társadalmi státuszba kerülés, a gyermek születése, a házasságkötés, a jobb lakóhelyre költözés is kihívás az egyén számára, mert az életvilág változtatására kényszerít.

Mindannyian be vagyunk zárva a saját életvilágunkba. Mindannyian a számunkra magától értetődő, természetes, normális világunkban élünk, ahol minden és mindenki ismerős, bizalmi kapcsolat fűz az emberekhez és tárgyakhoz. Életvilágunkat könnyen összetévesztjük a világgal. Azt hisszük, hogy mások számára is épp úgy kerek a világ, ahogy nekünk. A világ objektív rendjének véljük saját világunk rendjét. Aki másként vélekedik, másban hisz, másként viselkedik, másként él, mint mi, az számunkra érthetetlen, nem normális, természet ellenes.

Az életvilág azoknak a kulturálisan rögzült és átörökölt világértelmezési sémáknak, életmintáknak, életrecepteknek a világa, melyek kommunikatív módon szerveződnek. Ahány kultúra, annyi életvilág. Minden kultúrának más és más az életmintázata, a mindennapi rendje. Az élet mintázata, rendje, értelmezési sémái és életreceptjei automatikusan örököltnek át. Bele születünk szüleink, környezetünk, népünk kultúrájába és mire felnövünk, a világ legtermészetesebb dolga számunkra, hogy anyanyelvünk szavait értjük és beszéljük, éppen azokat az ételeket esszük, amiket eszünk, úgy szeretünk, úgy örülünk, úgy gyászolunk, úgy szerezzük meg mindennapi kenyerünket, ahogyan a körülöttünk élők.

Életünk rendje, értékei, szabályai, sémái, mintái nem tudatosulnak bennünk, nem rajtunk kívüli létezőkként képezik megismerésünk tárgyát. Szocializációnk során interiorizálódtak, személyiségünk részévé váltak. Nem tudjuk, de tesszük – mondhatnánk Lukács György szavaival. Habitusunkká válik mindez, ahogy Bourdieu (1978) fogalmazza. Bourdieu szerint a korábban sikeresnek bizonyult választásaink rögzülnek, beépülnek személyiségünkbe, és mintegy automatikusan határozzák meg

jövőbeli magatartásunkat. Mindez hatékony addig, amíg a körülöttünk lévő világ nem változik.

A válság a világ megváltozásával, radikális átalakulásával jár.

Életünk mintázata, rendje nem vihető tovább a megszokott módon. A válság arra kényszerít, hogy szembesüljünk azzal, hogyan is éltünk eddig.

Az emberek nagy része soha nem töpreng azon, hogy miért él éppen úgy ahogy él. A belétáplált életprogram, a kultúrája által diktált szabályok vezérlik. Ahogy Németh László mondja: a legtöbb ember első hosszúnadrágjával magára ölti értékeit, elveit és egész életét úgy éli le, hogy soha meg sem kérdőjelezi azok helyességét.

Ennek az automatizmusnak szükségképpen véget vet a válság.

A válság életünk meghibásodása. Eltávolít eddigi életünktől.

Heidegger (2001) szerint az ember alapvetően nem megismerő lény, hanem cselekvő lény. Amíg működik körülöttünk a világ, addig automatikusan, természetesnek tűnő módon cselekszünk. Csak, ha meghibásodik, akkor válunk megismerő lénnyé, akkor akarjuk megtudni, hogy miként működik. Heidegger példája a zár, saját lakásunk ajtajának zára. Amíg nálunk van a lakáskulcsunk, amíg nem romlik el a zár, addig automatikusan vesszük elő a kulcsot, a zárba helyezzük, elfordítjuk, és bemegyünk a kinyitott ajtón. Nem vagyunk kíváncsiak a zár működésére, nem akarjuk megismeri, használjuk amíg tudjuk. Ám, ha elveszett a kulcsunk, ha meghibásodott a zár és nincs otthon senki, mi meg be akarunk menni, akkor rögtön izgatni kezd, vajon hogyan működik? Miért nem nyílik? Próbálgatunk más kulcsokat, szerszámokat, izgat, hogy mitől, hogyan mozdítható el a nyelvé, miként hozható újra működésbe.

Amíg pályán tart a tehetetlenségi nyomaték, amíg röpít a begyakorolt rutin, addig nem gondolkodunk azon, hogy miért élünk éppen úgy, ahogy élünk. Ám, ha a körhinta pörgése leáll, ha nem tart fenn a megszokás, akkor hirtelen belénk hasít a kérdés: hogyan is volt ez eddig? Miként éltünk és miért éppen így? Olyan kérdések kapnak jelentőséget, tolulnak érdeklődésünk előterébe, amelyekre korábban, ha akartunk se tudtunk válaszolni.

Életünk meghibásodása, válsága, krízise esetén cselekvőből hirtelen megismerővé válunk.

Életünk sokféleképpen hibásodhat meg. Megszűnik a munkahelyünk, közlik velünk egy súlyos betegség diagnózisát, elhagy a párunk, elveszítünk egy számunkra fontos embert.

Ha a válságokban, krízishelyzetekben van valami jó, akkor bizonyára az, hogy rákényszerítenek a megállásra, az eddigi életünk végig gondolására és arra, hogy keressük a változtatási, újra kezdési lehetőségeket.

Ezt a korábbi életünkkel való szembe nézést Mannheim Károly (1995) az eltávolodás kategóriájával írja le. Példája a falusi gyerek, aki, amíg falujában él, semmit nem tud a „falusiságról”. Úgy él, ahogy születése óta megszokta, ahogy a körülötte lévő emberek élnek. Ahogy természetes, normális, ahogy magától értetődő. Aztán beköltözik a városba. Ott él egy hónapig, majd hazatér falujába. Hirtelen megvilágosodik számára, tudatosul benne a falusi élet lényege. Felismeri, világosan látja, hogy mennyire más a falusi élet, és miben különbözik a városi élettől. Az eltávolodás utáni visszatérés során csodálkozik rá addigi életvilága jellemzőire, akkor tudatosul benne, hogy különböző, de a bennük élők

számára egyaránt természetes életkeretek, értelmezési sémák, életreceptek léteznek. Falun akkor kelnek, amikor világosodik, mert akkor kell etetni az állatokat, akkor lehet indulni a mezőre. Városon évszaktól függetlenül 5-kor csörög az ébresztőórája a gyárban 6-tól dolgozóknak. A falusi ember mindenkinek köszön, aki szembejön vele, és váltanak egymással néhány szót. Városon ezt megmosolyognák, ott nem köszönnek, szótlantul utaznak az egymás mellé zsúfolódó emberek. Falun hétvégén mennek a kocsmába a férfiak, városban bármelyik napon és a nők is.

Az eltávolodásnak három módját különbözteti meg Mannheim (1995). Az egyik a fizikai eltávolodás, amilyen az elköltözés. A másik eltávolodási forma az, amikor életünk külső okból megváltozik és ez a változás távolít el eddigi életünktől. Például munkanélkülivé válunk. Eddig az volt a normális és természetes, hogy ébresztőóra csörgése költött, kapkodva készültünk, épp csak bekaptunk néhány falatot, rohantunk az utca végén lévő buszmegállóba és felszálltunk a 32-es buszra, ami elvitt a munkahelyünkre. Mióta nincs munkahelyünk, nem húzzuk fel az ébresztőórát. Egy ideig még automatikusan a megszokott időben ébredünk, felkelünk. Aztán tovább alszunk, és ha felébredünk, felvetődik a kérdés: miért keljünk fel. A néhány falat sietős bekapása helyett az új helyzetben tovább üldögélünk a reggelinél. És hetek telhetnek el úgy, hogy nem szállunk fel a 32-es buszra, nem vezet utunk egykori munkahelyünk felé. „Miért is éltünk eddig így?” - kérdezzük önmagunktól. Majd rögtön azt a kérdést tesszük fel: és most hogyan tovább?

Miként válás után töprenghetünk, hogy ami eddig annyira természetesnek és magától értetődőnek tűnt, az miért is volt úgy? Miért maradtunk abban a városban, ahol soha nem szerettünk lakni, de a párunk

családja miatt ragaszkodott hozzá? Miért nem váltottunk szakmát? Miért mi vittük mindig a gyereket a különórákra? Miért jártunk a tengerpartra, meleg vidékekre nyaralni, mikor legszívesebben egy hűvös szobában olvasással töltöttük volna szabadságunkat? Amire házasságunk elromlása, meghibásodása, a válás előtt természetesnek tűnt, amit eddig a párunk iránti szeretet, lojalitás legitimált, az most érthetetlen. Érthetetlen, nem normális, szinte természetellenes számunkra az, ahogy eddig éltünk. Nem legitimálja többé a társunk iránti szerelem, szeretet. A munkahelyünkről történő elbocsátás után nem legitimálja a túlórázást, a megfeszített munkatempót, az örökös rohanást a munkahelyünk iránti lojalitás, a munkánk nélkülözhetetlenségébe, fontosságába vetett hit. S amikor közlik a súlyos betegség diagnózisát, akkor hirtelen érthetlenné válnak eddigi étkezési szokásaink, a mozgáshiányos életvitel, a sok stressz, a le nem vezetett feszültség.

Az eltávolodás harmadik esete Mannheim szerint az, amikor a világ- és életértelmezésünk kerete, azaz a világszemléletünk, világnézetünk változik meg.

Látszólag semmi nem változik. Nem költözünk el, minden marad a régiben és egyszer csak mégis mindent másként látunk. Hirtelen tudatosul bennünk egész eddigi életünk, és az, hogy másként is lehet élni.

Azért, mert szkeptikusból Isten hívővé lettünk. Vagy felhagyunk konzervatív szemléletünkkel és liberálisként élünk tovább.

Ami eddigi káosz, rendezetlenség, véletlenszerűség volt, hirtelen Isten akaratának beteljesüléseként jelenik meg. Minden apróság jellé válik, figyelmeztet, útmutatást ad. A látható világ szürkése mögül átcsillan a láthatatlan világ ragyogása.

A gyermekét eddig feltétlen szabálykövetésre szoktató szülő, amikor liberális lesz, egyszer csak engedékennyé válik, és gyermekével együtt örül a lazább életvitelnek. Egy rossz osztályzat nem katasztrófa többé és az osztályfőnök tekintélyét sem kell mindenáron makacsul védeni.

A viláértelmezés, a világnézet változása szorosan kapcsolódik Mannheim (1995) azon elképzeléséhez, mely szerint minden emberi magatartás legalább háromféleképpen értelmezhető. Van az objektív értelmezés, mely a környezet által általánosan elfogadott értelmezés. Például, ha egy ember pénzt ad a koldusnak, akkor segíteni akar rajta. A másik a szubjektív értelmezés, melyet a cselekvő fűz saját cselekvéséhez. Esetleg tudja, hogy a pár forint nem segít a kolduson, de ő az együttérzését akarja kinyilvánítani.

Aztán van a tulajdonított értelmezés, melyet a cselekvés közvetlen szemlélője, esetleg további szereplője tulajdonít. Lehet, hogy a koldusnak pénzt adó férfivel sétáló másik ember tudja, hogy a pénzt adó nemrég kezdeményezte a koldulás betiltását, a koldusok elzárását, ezért számára színlelés, hazugság a mostani viselkedése.

Mit látunk, mit veszünk észre a világból, és milyen jelentést tulajdonítunk annak?

Husserl (1998) szerint minden megismerés intencionális aktus, vagyis tárgyra irányuló. Minden ismeretünk legalább annyira szól rólunk, a megismerőről, mint a külső világról, a megismerés tárgyáról. Ugyanazon az utcaszakaszon, ugyanabban az időben megy végig együtt néhány ember. Mit látnak, mit észlelnek vajon? Az egyik különböző stílusú és állapotú épületekről tud beszámolni. A másik koldusokat, hajléktalanokat vett észre. A harmadik betegségtüneteket látott, sápadt, tüsszögő, köhögő embereket.

Van, akinek a leárazás olcsó kínálata tűnt fel, a másinak a divatszín dominanciája a kirakatokban. Aki nadrágot akar vásárolni, annak neki tetsző és nem tetsző nadrágok kerültek figyelembe előterébe. Esetleg akad férfi, aki jó vagy kevéssé jó női lábakat látott az utcán. És aki éppen szerelmes, annak szerelme hiányával volt tele az emberekkel zsúfolt utcaszakasz, hiszen ő arra volt beállítódva, azt remélte: hátha véletlenül szembe jön vele, felbukkan a szerelme.

Közlekedési balesetek utáni jegyzőkönyvezés során sokszor azt hiszik: az emberek hazudnak, figyelmetlenek és ezért nincs két szemtanú, akik teljesen egyféleképpen számolnának be a történetekről. Nehéz elhinnünk, hogy ennyire mást látunk a világból, ennyire másként értelmeződik számunkra a világ.

Az etnometodológiai irányzat hívei egyenesen azt állítják, hogy nincsenek önmagukba vett tények. Csak értelmezett tények vannak. A világ értelmezés útján épül fel.

Ennek ellenére létezik egy objektív világ, nevezetesen azt tartjuk annak, amit másokkal együtt közös értelmezéssel építünk föl.

Az életvilág fogalma kapcsán láttuk, hogy a világértelmezési sémák és életreceptek kulturálisan rögzült és átörökölt világa kommunikatíván szerveződik. És ez a mi nagy esélyünk a világ és életünk alakítására, megváltoztatására. Beszélhetünk róla, közösen értelmezhetjük, újra értelmezhetjük akár.

Az, hogy a világ lehetséges rendjei közül melyik valósul meg, válik objektívvá, melyik lesz legitim, alapvetően azon múlik, hogy az emberek fejében milyen rendkép él, ők hogyan értelmezik a világ rendjét.

Weber (1992) szerint azokban a korokban, amikor különböző társadalmi-politikai berendezkedések versenyben állnak és még nem dőlt el, hogy melyik valósul meg, az válik győztessé, az lesz a legitim rend, amelyik legközelebb áll az emberek fejében élő rendképhez. A mindennapok során ugyanis az emberek a viselkedésüket automatikusan a fejükben élő elképzelésekhez, a világ és az élet rendjéről kialakított korábbi elképzeléseikhez igazítják. Így aztán cselekvéseikkel ezt a rendet valósítják meg, tartják fenn.

A társadalmi megújulás, az innováció nem más, mint anticipáció és participáció. Életünk, világunk meglévő rendjének meghaladása, túllépése, méghozzá az érintettek széleskörű részvételével. A világ megváltoztatásának hatékony módja a meglévő rendképünk közösen történő átalakítása. Ehhez szóba kell állnunk egymással, diskurálnunk kell, diskurzust kell folytatnunk, kommunikálnunk kell.

A kommunikáció nem egyszerű. Luhmann szerint legalább három szelekciónak kell sikeresen megvalósulnia. Az első a közölni kívánt információ kiválasztása. A második az információ közlési módjának a kiválasztása. És a harmadik szelekció az, amit a címzett hajt végre akkor, amikor dekódolja a feladó által kódolt információt, vagyis értelmezi, jelentést tulajdonít annak. Csak akkor valósul meg a kommunikáció, vagyis az információ átadása, átvétele, ha a címzett ugyanazt a jelentést választja ki és tulajdonítja, amit a küldő akart eljuttatni hozzá.

Tovább bonyolítja a helyzetet az, hogy Habermas (1993) szerint három világban élünk egyidejűleg. Mindhárom világnak megvannak a maguk sajátos kommunikációs érvényességi kritériumai, melyeknek meg kell valósulniuk ahhoz, hogy érvényes legyen a kommunikáció.

Az első világ az objektív tárgyi világ, melynek érvényességi kritériuma a megvalósíthatóság.

A második világ a társas kapcsolatok világa, a szociális világ. Ennek érvényességi kritériuma a megengedhetőség.

A harmadik világ a belső személyes világunk, a szubjektív világ. Ebben a kommunikáció érvényességének kritériuma az őszinteség.

Csak akkor érvényes tehát a kommunikáció, ha a tárgyi világban objektíven megvalósítható, a társas együttélés szabályai szerint megengedhető és őszintén azt gondoljuk, amit kifejezésre juttatunk.

Habermas szerint magukról az érvényességi kritériumokról is kommunikálhatunk, ezek vonatkozásában is törekedhetünk egymás megértésére, megegyezésre, konszenzus kialakítására. Vagyis megbeszélhetjük, hogy mit jelent nekünk a megvalósíthatóság, a megengedhetőség, az őszinteség.

Habermas azt állítja, hogy az emberiség jövője alapvetően azon múlik: képesek leszünk-e a kommunikatív cselekvés előtérbe állítására. Úgy látja, hogy a modern ipari társadalmak korában az alrendszerek gyarmatosították életvilágunkat. Az alrendszerek hatékonyságát biztosítani hivatott instrumentális cselekvés eluralta életünket. Behatolt legszemélyesebb emberi kapcsolatainkba is. Az instrumentális cselekvés jellemzője, hogy eszközül szolgál a kitűzött cél eléréséhez. Akkor sikeres, ha a cél megvalósul. A kommunikatív cselekvés teljesen más. Lényege szerint egymás megértésére és megegyezésre irányul. Sikerkritériuma a konszenzus, a megállapodás.

Ahhoz, hogy egyetértésre jussunk, ismernünk kell a másik fél tőlünk eltérő értelmezési kereteit, sémáit, életének kulturális mintázatát. A

hozzánk hasonló szociokulturális miliőben élőket könnyű megértenünk. Könnyű elfogadónak, mi több befogadónak lenni azzal szemben, aki ugyanazokat az ételeket, italokat kedveli, amiket mi, akinek ugyanolyan zenei ízlése, mint a miénk, és aki ugyanarra a pártra szokott szavazni, amelyikre mi. Azokhoz legyünk toleránsak, akik a mi Cirmi cicánkban, Buksi kutyánkban a jóízű falatokat látják, akik a számunkra elviselhetetlen nyálzenét kedvelik, akik annak a pártnak az elkötelezettjei, amelyik szerintünk rossz irányba vezeti az országot. Ilyenkor nehezebb feladat a másságot szépnek látni, beleélni magunkat a másik helyzetébe és lebunkózás, megítélés helyett megértésre és megegyezésre törekedni. Ez az igazi kihívás.

Meg lehet ezt valósítani? És, ha igen, akkor, hogyan lehet? Muszáj, ha nem akarjuk kiirtani egymást. Hiszen ma napi gyakorlat az eltérő kultúrájú, eltérő szocializációs háttérű, eltérően értelmezett világban élő emberek egymás mellé kényszerülése. Egy munkahelyen dolgozunk, egymás szomszédságában élünk, egy autópályán utazunk.

Egymás és önmagunk kiirtása, értelmetlen pusztítása csak a kommunikatív cselekvés segítségével kerülhető el. Szóba állni egymással, megvitatni a világ és életünk rendjét, megállapodni az új rendben. Közös értelmezéssel felépíteni egy közös világot. Ha nem folytatható az élet úgy, ahogy eddig éltünk, akkor végig kell gondolni: hogyan is éltünk eddig? És hogyan élhetünk ezután? Kiválasztani a lehetőségek közül a mindannyiunk által elfogadhatót és közösen munkálkodni a megvalósításán.

Nehéz feladat. Csak nyitott lelkű, egymással összekapaszkodni merő embereknek sikerülhet. Csak együtt, egymást erősítve van rá esély.

Adam Smith (1992) szerint az embereknek két alapvető szükségletük van: a létfenntartáshoz nélkülözhetetlen anyagi javak és a mások általi elfogadás, elismerés szükséglete. A kettő egyformán fontos. Ahogy nem élhetünk mindennapi kenyerünk nélkül, ugyanúgy nem élhetünk mindennapi sikerélményünk, pozitív visszajelzések nélkül. Ha mégis így élünk, az csupán vegetálás, biológiai létezés, és nem emberhez méltó igazi élet.

Ahhoz, hogy önmagunk lehessünk, hogy autentikus életet éljünk, szükségünk van számunkra jelentőséggel bíró emberekre, akik befolyással vannak ránk. Parsons (in. Pokol, 2004) szerint a szociális alrendszer médiuma a befolyás. Csak akkor biztosítható az emberi társadalmak 4 alapfunkciója közül az egyik nélkülözhetetlen funkció, vagyis az összetartozás, a társadalmi integráció, ha vannak emberek, akik befolyással vannak ránk, és vannak emberek, akikre mi vagyunk befolyással. Szerencsés esetben a két halmaz lefedi vagy jelentős mértékben átfedi egymást. Magyarul azok szeretnek, azoknak számítunk, azoknak vagyunk fontosak, akiket mi is szeretünk, akik nekünk is számítanak, akik számunkra is fontosak. Ha nincs befolyásoló közeg, ha nincs befolyással rendelkezés, akkor a társadalom megbénul, az emberek élete kiüresedik, épp úgy, mintha nem működik az adaptáció, és ezért nincs mit enni, nincs mit felvenni, nincs hol lakni, avagy, ha nem működik a célelérés, nincsenek céljaink vagy esély sincs azok elérésére. Továbbá ha megszűnik az élet mintázatának fenntartása, átadása, és ezért anómiás állapot, rendezetlenség alakul ki, nincsenek értékek és normák, melyek eligazítanak, kapaszkodót biztosítanak.

A befolyással bíró emberek hiányában nem kapunk senkitől számunkra hiteles megerősítést. Pedig mindannyiunk pozitív identitásának, önbecsülésünknek a legfőbb forrásai a számunkra jelentőséggel bíró emberek szemei. Az ő elismerésüket szeretnénk kivívni. Az ő szemükben szeretnénk pozitívan visszatükröződni.

A legnagyobb elismerés, a legfőbb biztatás, ha a ránk befolyással lévő, számunkra jelentős másik ember szemében olyannak láthatjuk magunkat, amilyenné válni szeretnénk. Ez a legnagyobb inspiráció az autentikus életre, önmagunk kiteljesítésére.

Mit jelent autentikus életet élni? Először is el kell hinnünk, hogy minden ember, egy megismételhetetlen, pótolhatatlan külön világ, egy csoda. Hinni, hogy nem azért születünk, hogy valahogy elmúlassuk, netán elmulassuk, a számunkra rendelt időt. Nem csupán élményeket gyűjteni, önmagunkat jól érezni, az unalmat valahogy elhessegetni vagyunk itt. Mindannyian hivatva vagyunk valamire. Az a dolgunk, hogy teljesítsük hivatásunkat, hogy kiteljesítsük, és másoknak megmutassuk a bennünk rejlő világot, a csodát.

Ez nagy feladat. Megtalálni, hogy mire vagyunk hivatottak, mik a legjobb képességeink, készségeink. Ha megtaláljuk, akkor jön a neheze. Életre szóló feladat, program azon munkálkodni, hogy megteremtsük és mások számára hozzá férhetővé tegyük azt a világot, ami csak a miénk. Munkálkodni azon, hogy az életünk a mi saját, igazi, senki máséval össze nem téveszthető életünké, autentikus életté váljon.

A kor, amiben születünk, nem kedvez az autentikus életnek. Tömegtársadalomban élünk. Minden arról szól, minden azt próbálja elhíttetni velünk, hogy olyanok vagyunk, mint a többiek. Mindenki

pótolható, helyettesíthető. Úgy kell élni, ahogy a többiek élnek, be kell olvadni a szürke masszába.

De mégis, mindenkiben, még a legszürkébb életet élő emberben is ott él a vágy, hogy megmutassa: ki ő valójában. Mennyivel több, mennyire más, mint ami látszódik belőle a mindennapok személytelen világában.

Heidegger (2001) szerint a XX. század emberének az alapvető létélménye az volt, hogy az élet túl nehéz.

Tartok tőle, hogy a XXI. század emberének alapélménye is ez. De miért érzik olyan sokan, olyan sokszor úgy, hogy túl nehéz az életük?

Kemény világban élünk. Mondhatnánk: ez egy igen-igen kemény világ. A ránk zúduló elvárásoknak való megfelelés kitölti sokak életét. Folyamatos lótas-futás, tevés-vevés, igyekvés-törekvés az élet. Mégis, szinte minden nap marad valami a tennivalók leírt vagy fejben tartott listáján, amit nem sikerült teljesítenünk. Ez a rossz közérzetünk egyik magyarázata. Minden igyekezetünk ellenére sem tudunk maradéktalanul eleget tenni az elvárásoknak. Túl sok körülöttünk a gondozásra váró tárgy: a befizetésre váró csekkek, a visszaváltatlan üres üvegek, a kijavíttatásra váró cipők, a téliről nyárra cserélendő autógumik, az elolvasásra váró könyvek és így tovább.

Túl sok körülöttünk a gondoskodásra vágyó ember: a rég nem látogatott nagynénik, a visszahívásra váró volt osztálytársak, a megválaszolatlan e-mailek küldői, és sorolhatnánk vég nélkül.

Rossz közérzetünk másik oka az, hogy időnként felvetődik bennünk a gyanú: valami mással kellene foglalkoznunk. Amit igazán szeretnénk, ami valóban fontos lenne nekünk, arra nem jut idő és energia.

Miért élünk így? Mert mindenki más is így él. Ez a minta, ez a természetes, normális, magától értetődő. Olyanok akarunk lenni, mint a többiek, nem akarunk kilógni a sorból. Úgy véljük: ez az út visz közelebb a többiekhez, így kerülhetjük el a teljesen egyedül maradást. Ha olyanok vagyunk, mint ők, akkor hozzájuk tartozunk, és akkor összetartozunk. Akkor nem vagyunk magunk. Eddig részben el is jutunk: már és még nem vagyunk magunk, mármint önmagunk. De így is magunk vagyunk, mármint magányos, senkihez nem tartozó egyedüliek.

Nem ad időt, alkalmat, ösztönzést a modernkor mindezek végig gondolására. Luhmann szerint a modernkor azért fejlettebb a korábbi koroknál, mert hatékonyabban működik a világ. Magasabb komfortfokozatúak a lakásaink, gyorsabbak az autóink, villámsebességgel terjednek a hírek, egyre kisebb súlyú koraszülöttek tarthatók életben, a gyakorlatilag nem élő emberek hosszú vegetálása biztosítható roppant hatékony műszerek segítségével.

Ahhoz, hogy ez a Luhmann által fejlettnak minősített modern világ működjön: specializációra, differenciálódásra van szükség. Egyre több alrendszer különül el. Az alrendszerek hatékonyságát speciális szelekciós mechanizmusok biztosítják. A komplex világ által nyújtott sokféle lehetőség közül a választást leegyszerűsítik a környezet és az alrendszer közötti közvetítést ellátó médiumok, valamint a hozzájuk kapcsolódó értékduálok. A gazdaságban csak a pénz számít, csak az a fontos, hogy mi a jövedelmező. A politikában a hatalom a közvetítő és a tét. A politikailag releváns kérdés mindig az, hogy mi segíti a kormányra jutást, a hatalom megszerzését, megőrzését. A tudományban a tudományos igazság áll a középpontban, a két pólus: az igaz vagy hamis. A jog a hatályos

jogszabályok alapján szelektálja jogosra vagy jogosulatlanra az emberi magatartásokat. A művészetekben az esztétikum a mérce, mely eldönti, hogy mi szép és mi csúnya. A magánéletben a szeretet vezérli választásainkat. Szinte bármit elfogadunk attól, akit szeretünk, és szinte bármit megteszünk érte. Ám szinte semmit nem fogadunk el attól, akit nem szeretünk, és szinte semmit nem vagyunk hajlandó tenni érte.

Az egyén egyre kevesebbet ért meg, lát át a körülötte lévő világból. Életünket a különböző társadalmi alrendszerek keretei között éljük. Szerepeink arra kényszerítenek, hogy feleljünk meg az aktuális alrendszerben betöltött szerepünkhöz kötődő elvárásoknak. Muszáj megfelelni, muszáj sikeresnek lenni, mert ha nem, akkor nagyon hamar kipergünk a rostán, kiszelektálódunk, senkik leszünk. Csak két lehetőség van mindenütt, vagy-vagy. Bináris kódok, értékduálok szelektálnak. A gazdaságban legyen munkád, vagy nem számítasz. Ha vállalkozol, legyen profitod, különben belebuksz. Ha vásárolni akarsz, legyen pénzed. Azért a hajsza, a tanulás, a karrierépítés, a túlfeszített tempó, hogy legyen elegendő pénz, amit el lehet költeni, amiből vásárolni lehet. Csak ez számít, mintha minden és mindenki megvásárolható lenne pénzért, mintha a boldogság kizárólagos meghatározója lenne a pénz.

A politikában a hatalomért dűl a harc. Ha nem jutsz döntési pozícióba, nem vagy sikeres. Az ötödik választáson sikertelenül szereplő képviselőjelölt nem politikus, hanem egy bukott ember, miként az ötödik vállalkozásába bele bukó is kirostálódott senki. A tudományban az erre hivatott ítések döntenek igaz vagy hamis kérdésében. Aki nem kíván általuk megmértettni, az jobb, ha távozik. Tudományos fokozatok, rangok nélkül üres okoskodásként hat minden. A jog útvesztőjében igazát kereső

ember könnyen elbukik, ha a hatályos jogszabály más mércével mér, mint ami az ő igazságról alkotott idealizált elképzelése. A művészetek világában az, akinek verseit sehol nem jelentetik meg, akinek forgatókönyvéből nem készül film, az nem költő vagy filmrendező, hanem csupán szólamos figura. A magánéletünk legnagyobb drámái abból fakadnak, ha utóbb kiderül arról, akit szerettünk, hogy méltatlan volt a szerelmünkre, akit szerettünk, nem érdemelte azt ki. Ilyenkor bánjuk, hogy miért hagytuk így leegyszerűsödni az életünket, miért csak a szeretet vezérelt. Ám amíg szeretünk, ez orientálja választásainkat, viselkedésünket, tetteinket.

Voltak korábbi korok, melyekben nem így működött a világ. Parsons még a XX. század első évtizedeinek világát is olyannak látta, láthatta, ahol a társadalmi alrendszerek alapvető emberi-társadalmi funkciók ellátására különültek el. A gazdaság funkciója az adaptálódás, vagyis, a létfenntartáshoz szükséges anyagi eszközök előállítása, biztosítása. Micsoda különbség, ha a gazdaság azért működik, hogy legyen mit ennünk, legyen hol laknunk, legyen mibe öltöznünk és így tovább, vagy azért, hogy legyen minél jövedelmezőbb, legyen minél több a profit. A Luhmann által elemzett XX. század végi világ, és a mi XXI. századi világunk gazdasága már nem az emberi szükséglet kielégítése érdekében működik. Ebben a világban a funkciók helyett az autopoezis a mozgatóerő. A gazdaság önfenntartó autopoetikus láncolat. Az önreprodukció kényszere azt diktálja, hogy azokat a termékeket, szolgáltatásokat, amelyeket előállítottak, el is kell adni. Különben megszakadna a kifizetések egymásra épülő láncolata. Ezért aztán teljesen érdektelen, hogy az embereknek mire van és mire nincs valójában szükségük. Az embereket fogyasztó automatákká kell tenni, és rá kell venni, hogy azt vegyék meg,

amit éppen kínálnak nekik, mert így forog a pénz, így nő a profit. Ezt szolgálják a reklámok, a média, a marketing, a fogyasztói társadalomra jellemző egész manipulációs rendszer. A bevásárló központok csillogó világa folyamatosan tele van őgyelgő emberekkel, potenciális vásárlókkal. Folyamatosan működik a rábeszélő gépezet. Mi is történne, ha lótó-futó, vásárló, fogyasztó emberek, egyszer csak elkezdenének autentikus életet élni és életük jobbá, vagy legalább elviselhetővé válását nem az áruktól, nem az áruházak forgatagában való elvegyüléstől várnák, hanem elkezdenének autentikus életet élni. Ha mindenki a saját, csak rá jellemző világának a megvalósításán munkálkodna, hamar kiürülnének a plázák, megszakadna a kifizetések láncolata, összedőlne a gazdaság. Persze ez összedőlhet úgyis, hogy továbbra sem szánjuk rá magunkat az autentikus életre. Helyette szenvedünk, mert megfosztottak a napi pénzszerzéstől, csecsebecséink megszerzésének örömétől, a „kikapcsolódás”, az élmények hajszolásának pénzügyi fedezetétől.

Habermas (1993) vitatja Luhmann azon állítását, mely szerint fejlődésnek tekinthető ez a folyamat. Ő inkább hanyatlásnak látja mindezt. Elfogadja ugyan, hogy a társadalom elkülönülő alrendszerekre hasadása kényelmesebbé teszi az életet, ám úgy találja, hogy túl nagy árat fizetünk mindezért.

Az egyik ár az elmagányosodás. A másik a deviáns magatartások tömegessé válása.

A rendszerváltás óta hurcoljuk koloncként az államszocializmus totalitárius rendszere által szándékosan kialakított magányosságunkat. Ezt erősítette fel a fogyasztói társadalom, a tömegtársadalom által kitermelt magány.

Most itt állunk eddigi életünk romjain. Véget ért az államszocializmus, véget ért a fogyasztói társadalom. Válság van. Kénytelenek vagyunk szembesülni eddigi életünkkel és kénytelenek vagyunk gondolkodni a jövőn.

Vajon magányosan, családjainkba zártan tesszük ezt továbbra is? Ha igen, akkor nagy a veszélye annak, hogy a bajokért önmagunkat okoljuk, a hozzánk legközelebb állókat hibáztatjuk, vagy olyanokra hárítjuk a felelősséget, akik nem okozói a jelenlegi helyzetnek. További veszély, hogy nem ismerjük fel a kivezető utakat, a lehetséges, és ma még egyaránt választható lehetőségeket. A magányos ember mindig a legrosszabbra számít. Nem bízik senkiben, önmagában sem. Esetleg nem ismeri fel, nem hiszi el, hogy az ember bármit választhat, csak azt nem választhatja, hogy nem választ. Mindig különböző lehetséges jövők állnak nyitva előttünk. Minél szűkebb a mozgásterünk, minél kisebb a szabadságfokunk, annál fontosabb, hogy felismerjük legalább a meglévő lehetőségeket. Élünk azzal a szabadsággal, amivel rendelkezünk.

Egyedül gyengék vagyunk. A hasonló sorsúakkal való összefogás, a világ és az élet közös értelmezése, a világ és az élet közös cselekvésekkel történő megújítása segíthet rajtunk, ezzel segíthetünk önmagunkon. A lelkek testvéri összekapaszkodása. A hasonló helyzetű emberek bizalmon alapuló, egymás megértésére és megegyezésre irányuló, kölcsönösen előnyös kapcsolati hálózatának kiépítése. Ehhez kell némi támasz, szakmai segítség, biztatás. Ehhez kell a mentálhigiénés szakemberek hálózatának intenzív működtetése. Veér András, Benkő Zsuzsanna és társaik álmait valóra kell váltanunk, munkájuk eredményeit hasznosítanunk kell.

Soul Brother. Furmann Dávid a világhálón ezt az önmegnevezést használta, és ez lett egyik könyvének a címe (Furmann, 2007). Lehetünk lélektestvérek, megteremthetjük a lelkek testvéri hálózatát. Nagy szükség van rá. Találjunk egymásra, találjunk önmagunkra és építsünk egy olyan világot, ahol autentikus életet élhetünk, erre inspiráljuk egymást, és olyannak láthatjuk társaink szemében magunkat, amilyenekké válni szeretnénk. Ne tékozzunk el az életet. Éljük egyszeri, megismételhetetlen életünket szenvedélyes szerelemmel.

Irodalom

- Arendt, H. (1992): *A totalitarizmus gyökerei*. Európa, Budapest.
- Bourdieu, P. (1978): *A társadalmi egyenlőtlenségek újratemelődése*. Gondolat, Budapest.
- Fukuyama, F. (2007): *Bizalom*. Európa, Budapest.
- Furmann Dávid (2007): *Soul Brother*. Szoba Kiadó, Miskolc.
- Habermas, J. (1993): *A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltása*. Gondolat, Budapest.
- Hankiss Elemér (2004): *Társadalmi csapdák és diagnózisok*. Osiris, Budapest.
- Heidegger, M. (2001): *A fenomenológia alapproblémái*. Osiris, Budapest.
- Husserl, E. (1998): *Az európai tudományok válsága I-II*. Atlantisz, Budapest.
- Mannheim Károly (1995): *A gondolkodás struktúrái*. Atlantisz, Budapest.
- Pokol Béla (2004): *Szociológiaelmélet*. Századvég, Budapest.
- Smith, A. (1992): *A nemzetek gazdasága*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.

Weber, M. (1992): *Gazdaság és társadalom*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.